

استفاده از الگوی درسی برای ارتقای مهارت‌های دوست‌یابی در دوره ابتدایی

اسماعیل حاجی پور ^۱ علی اصغر ماشینچی ^{۲*} عباس قلناش ^۳	تاریخ چاپ: ۱ اسفند ۱۴۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۰ بهمن ۱۴۰۳ تاریخ بازنگری: ۳ بهمن ۱۴۰۳ تاریخ ارسال: ۷ آبان ۱۴۰۳	شیوه استناددهی: حاجی پور، اسماعیل، ماشینچی، علی اصغر، و قلناش، عباس. (۱۴۰۳). استفاده از الگوی درسی برای ارتقای مهارت‌های دوست‌یابی در دوره ابتدایی. یادگیری هوشمند و تحول مدیریت، ۲ (۴)، ۱-۲۳.
--	--	---

چکیده

هدف پژوهش حاضر طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی شخصی‌شده مبتنی بر هنر دوست‌یابی برای ارتقای مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی بود. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها، کیفی بود و با رویکرد توصیفی — پیمایشی انجام شد. جامعه پژوهش شامل متخصصان برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی و آموزش ابتدایی بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در مجموع، ۱۵ نفر از خبرگان در فرایند مصاحبه و اعتبارسنجی الگو مشارکت داشتند. داده‌ها از طریق مطالعه اسناد بالادستی و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. مصاحبه‌ها به صورت اکتشافی و تدریجی انجام گرفت و پس از هر مصاحبه، داده‌ها با روش مقایسه مداوم تحلیل شدند. برای تحلیل داده‌ها از کدگذاری نظریه داده‌بنیاد شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد. اعتبار کیفی پژوهش بر اساس معیارهای قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تأیید و اطمینان‌پذیری بررسی شد و پایایی مصاحبه‌ها نیز از طریق مقایسه دو مصاحبه موازی تأیید گردید. یافته‌های حاصل از کدگذاری نشان داد که الگوی برنامه درسی هنر دوست‌یابی بر چند مقوله محوری استوار است: شناخت و کاهش موانع دوست‌یابی مانند خجالت، ترس، اضطراب و کنترل‌نشدن هیجان‌های منفی؛ تقویت ویژگی‌های مثبت مانند عزت‌نفس، همدلی، تحمل شکست، بخشش، عذرخواهی و پذیرش اشتباهات دیگران؛ آموزش مهارت‌های گفت‌وگو، مکالمه، بیان افکار و احساسات، خلاقیت، تحلیل و اشتراک‌گذاری علاقه‌مندی‌ها؛ توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی کودکان و ارجاع موارد نیازمند حمایت به مشاور مدرسه؛ و استفاده از بازی‌های گروهی، فیلم‌ها و کارتون‌های آموزشی برای شکل‌دهی گروه‌های دوستی. الگوی نهایی شامل اهداف، محتوا، ویژگی‌های فعالیت‌های یادگیری، ملاحظات اجرایی و ارزشیابی بود. اعتبارسنجی خبرگان نشان داد که الگوی پیشنهادی با میانگین ۴.۲۴ از ۵ از مقبولیت مطلوب برخوردار است. آموزش هنر دوست‌یابی در دوره ابتدایی باید فراتر از انتقال محتوای درسی و در قالب برنامه‌ای بازی‌محور، روان‌شناختی، مشارکتی و دانش‌آموز‌محور طراحی شود. اجرای یک‌زنک دو ساعته هفتگی با هدایت معلمان آشنا به روان‌شناسی کودک می‌تواند زمینه تقویت تعامل اجتماعی، کاهش انزوای کودکان و ارتقای مهارت‌های ارتباطی آنان را فراهم سازد.

واژگان کلیدی: برنامه درسی، دوست‌یابی، دوره ابتدایی، مهارت‌های اجتماعی، بازی‌محوری، آموزش کودک.

مشخصات نویسندگان:

۱. دانشجوی دکتری، گروه برنامه ریزی درسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
۲. گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
۳. گروه مطالعات تربیتی و برنامه ریزی درسی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

پست الکترونیکی: Aliasghar.Mashinchi@iau.ac.ir

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به

نویسنده است.

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

Using a Curriculum Model to Enhance Friendship-Making Skills in Elementary Education

Esmail Hajipour ¹ Aliasghar Mashinchi ^{2*} Abbas Gholtash ³	Submit Date: 28 October 2024 Revise Date: 22 January 2025 Accept Date: 29 January 2025 Publish Date: 19 February 2025	How to cite: Hajipour, E., Mashinchi, A., & Gholtash, A. (2024). Using a Curriculum Model to Enhance Friendship-Making Skills in Elementary Education. <i>Intelligent Learning and Management Transformation</i> , 2(4), 1-23.
--	--	---

Abstract

This study aimed to design and validate a personalized curriculum model based on the art of friendship-making to enhance elementary students' social and communication skills. This applied qualitative study was conducted using a descriptive-survey approach. The research population consisted of experts in curriculum planning, educational sciences, and elementary education, who were selected through purposive sampling. A total of 15 experts participated in the interview and validation phases. Data were collected through the analysis of upstream educational documents and semi-structured interviews. The interviews were conducted in an exploratory and progressive manner, and after each interview, the extracted data were analyzed through the constant comparative method. Grounded theory coding procedures, including open, axial, and selective coding, were used to identify categories and develop the final curriculum model. The trustworthiness of the qualitative process was assessed through credibility, transferability, confirmability, and dependability criteria. Interview reliability was also confirmed by comparing two parallel interviews with selected respondents. The inferential findings derived from coding indicated that the proposed friendship-making curriculum model was organized around several core categories: identifying and reducing barriers to friendship-making, such as shyness, fear, anxiety, and poor regulation of negative emotions; strengthening positive personal and interpersonal characteristics, including self-esteem, empathy, tolerance of failure, forgiveness, apology, and acceptance of others' mistakes; teaching effective conversation, communication, expression of thoughts and feelings, creativity, analysis, and sharing of interests; assessing children's psychological characteristics and referring children with fear, anxiety, anger, or depressive symptoms to school counselors; and using group games, educational cartoons, and films as key tools for forming friendship groups. The final model included curriculum objectives, content, learning activity characteristics, implementation considerations, and evaluation procedures. Expert validation indicated that the proposed curriculum had desirable acceptability, with a mean validation score of 4.24 out of 5. Friendship-making education in elementary schools should move beyond textbook-based instruction and be implemented as a play-based, psychological, participatory, and learner-centered curriculum. A weekly two-hour class led, where possible, by teachers familiar with child psychology may help reduce children's social isolation, strengthen interpersonal interaction, and improve communication skills during the early years of schooling.

Keywords: Curriculum, Friendship-Making, Elementary Education, Social Skills, Play-Based Learning, Child Education.

Authors' Information:

Aliasghar.Mashinchi@iau.ac.ir

1. PhD Student, Department of Curriculum Planning, Lam.C., Islamic Azad University, Lamerd, Iran
2. Department of Education, Lam.C., Islamic Azad University, Lamerd, Iran
3. Department of Educational Studies and Curriculum Planning, Shi.C., Islamic Azad University, Shiraz, Iran

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

مقدمه

دوره ابتدایی یکی از حساس‌ترین و بنیادی‌ترین مراحل رشد انسان است؛ زیرا در این دوره، بسیاری از الگوهای شناختی، عاطفی، رفتاری و اجتماعی کودکان شکل می‌گیرد و ظرفیت آنان برای برقراری ارتباط، مشارکت در فعالیت‌های گروهی، درک دیگران، تنظیم هیجان‌ها و ورود تدریجی به زندگی اجتماعی تقویت یا تضعیف می‌شود. مدرسه در این مرحله صرفاً نهادی برای انتقال دانش رسمی نیست، بلکه محیطی اجتماعی، عاطفی و تربیتی است که در آن کودک فرصت می‌یابد خود را در نسبت با دیگران بشناسد، قواعد تعامل را تجربه کند، با تفاوت‌های فردی روبه‌رو شود، احساس تعلق را بیاموزد و مهارت‌های لازم برای مشارکت سازنده در جامعه را کسب کند. از این منظر، برنامه درسی دوره ابتدایی باید فراتر از آموزش محتوای کتاب‌های درسی، به پرورش مهارت‌های زندگی، مهارت‌های ارتباطی، خودآگاهی، همدلی، مسئولیت‌پذیری و توانایی ایجاد روابط سالم نیز توجه کند؛ زیرا کیفیت تجربه‌های اجتماعی کودک در مدرسه می‌تواند بر رشد روان‌شناختی، سازگاری تحصیلی، احساس امنیت و حتی بهزیستی آینده او تأثیر پایدار بگذارد (Ahmadian et al., 2021; Bakhsh & Saadatmand, 2017; Eftekhari et al., 2019).

در میان مهارت‌های اجتماعی، دوست‌یابی جایگاهی ویژه دارد؛ زیرا دوستی یکی از نخستین صورت‌های تجربه اجتماعی پایدار در کودکی است و کودکان از طریق رابطه با همسالان، بسیاری از قواعد ارتباطی، عاطفی و اخلاقی را به‌صورت عملی تجربه می‌کنند. دوستی به کودک کمک می‌کند تا احساس تعلق، حمایت، پذیرش، اعتماد و امنیت روانی را تجربه کند و در تعامل با همسالان، توانایی گفت‌وگو، حل تعارض، مشارکت، بخشش، همدلی و پذیرش تفاوت‌ها را بیاموزد. نبود مهارت‌های کافی در دوست‌یابی می‌تواند زمینه‌ساز انزوا، طردشدگی اجتماعی، کاهش عزت‌نفس، اضطراب، تنهایی و ضعف در مشارکت کلاسی شود. مطالعات مرتبط نشان داده‌اند که کیفیت دوستی و مهارت‌های اجتماعی با احساس امید، شایستگی اجتماعی، پذیرش همسالان و سلامت روان کودکان و نوجوانان ارتباط دارد و آموزش هدفمند این مهارت‌ها می‌تواند در کاهش مشکلات هیجانی و اجتماعی مؤثر باشد (Ağır, 2019; Al-Rawashdah & Al-Nawaisah, 2024; Workman et al., 2025; Zare Zadeh, 2021).

دوستی در کودکان تنها یک رابطه عاطفی ساده نیست، بلکه پدیده‌ای چندبعدی است که مؤلفه‌های شناختی، هیجانی، رفتاری و فرهنگی را دربرمی‌گیرد. کودک باید بتواند خود را معرفی کند، علاقه‌مندی‌های خود را بیان نماید، به احساسات دیگران توجه کند، تفاوت‌ها را بپذیرد، در فعالیت‌های مشترک مشارکت کند و در موقعیت‌های تعارض‌آمیز از شیوه‌های سازنده استفاده نماید. پژوهش‌هایی که ادراک کودکان از مفهوم دوستی را بررسی کرده‌اند، نشان می‌دهند که کودکان دوستی را با ارزش‌هایی مانند صداقت، اعتماد، همراهی، کمک کردن و احساس نزدیکی معنا می‌کنند و بنابراین، آموزش دوست‌یابی باید هم‌زمان بر ارزش‌های اخلاقی، مهارت‌های رفتاری و توانایی‌های ارتباطی تمرکز داشته باشد

(Mustafa & Koksall, 2022). از سوی دیگر، مطالعاتی که دوستی‌های کلاسی را از منظر معلمان و کودکان بررسی کرده‌اند، نشان می‌دهند که حتی شناسایی روابط دوستانه در کلاس نیز فرآیندی پیچیده است و معلمان برای فهم دقیق وضعیت اجتماعی کودکان نیازمند آگاهی، مشاهده منظم و ابزارهای مناسب هستند (Meyer & Ostrosky, 2018).

اهمیت مهارت‌های دوست‌یابی زمانی برجسته‌تر می‌شود که به پیامدهای طرد اجتماعی، ضعف مهارت‌های ارتباطی و ناکامی در پیوند با همسالان توجه شود. کودکانی که در ایجاد رابطه با همسالان دشواری دارند، ممکن است کمتر در فعالیتهای گروهی مشارکت کنند، از موقعیت‌های تعاملی اجتناب نمایند، در برابر شکست یا تعارض واکنش‌های نامناسب نشان دهند و به تدریج احساس ناکارآمدی اجتماعی را تجربه کنند. در مقابل، کودکانی که از مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی بالاتری برخوردارند، معمولاً توانایی بیشتری در آغاز گفت‌وگو، حفظ رابطه، بیان خواسته‌ها، رعایت نوبت، همدلی و حل مسئله دارند. یافته‌های مربوط به کودکان دارای ناتوانی نیز نشان داده است که مهارت‌های اجتماعی قاطعانه با کیفیت دوستی رابطه مثبت دارد و این امر بیانگر آن است که آموزش هدفمند مهارت‌های ارتباطی می‌تواند برای گروه‌های متنوع دانش‌آموزان، از جمله کودکان دارای نیازهای ویژه، سودمند باشد (Ferreira et al., 2019; Kurniawati & Rahadiany, 2021). همچنین مداخلات دوست‌یابی برای کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم نشان داده‌اند که تمرکز بر مهارت‌های اجتماعی، فرصت‌های تعاملی و شیوه‌های سنجش مناسب می‌تواند در بهبود ایجاد و حفظ دوستی نقش داشته باشد (Chang & Dean, 2022).

با وجود اهمیت دوست‌یابی، برنامه‌های درسی رسمی در بسیاری از نظام‌های آموزشی همچنان بیشتر بر انتقال دانش موضوعی تمرکز دارند و مهارت‌های ارتباطی، عاطفی و اجتماعی در حاشیه قرار می‌گیرند. این در حالی است که تحولات اجتماعی، کاهش بازی‌های جمعی سنتی، گسترش فناوری‌های دیجیتال، کاهش فرصت‌های تعامل چهره‌به‌چهره و تغییر ساختار خانواده‌ها، نیاز کودکان به آموزش سازمان‌یافته مهارت‌های اجتماعی را افزایش داده است. کودک امروز ممکن است در مقایسه با نسل‌های پیشین فرصت‌های کمتری برای تجربه آزادانه روابط همسالان در محله، خانواده گسترده یا بازی‌های جمعی داشته باشد؛ بنابراین مدرسه باید بخشی از این خلأ اجتماعی و تربیتی را جبران کند. طراحی برنامه درسی دوست‌یابی می‌تواند پاسخی تربیتی به این وضعیت باشد؛ زیرا از طریق آن می‌توان فرصت‌هایی هدفمند برای گفت‌وگو، بازی گروهی، اشتراک علاقه‌مندی‌ها، شناخت خود و دیگران، کنترل هیجان و تجربه روابط سالم فراهم کرد (Bakhsh & Saadatmand, 2017; Eftekhari et al., 2019).

در این زمینه، رویکردهای نوین برنامه‌ریزی درسی بر آن تأکید دارند که برنامه درسی باید با نیازهای واقعی یادگیرندگان، ویژگی‌های رشدی آنان، زمینه فرهنگی مدرسه و موقعیت‌های زندگی روزمره پیوند داشته باشد. برنامه درسی در دوره ابتدایی زمانی اثربخش خواهد بود که از حالت صرفاً محتوامحور خارج شود و به تجربه زیسته دانش‌آموزان، مشارکت آنان در فرایند یادگیری و موقعیت‌های واقعی تعامل توجه کند. پژوهش‌های

مربوط به بومی سازی و موقعیتی سازی برنامه درسی نشان می دهد که امکان انطباق برنامه های درسی با شرایط محیطی، فرهنگی و اجتماعی مدارس وجود دارد و چنین انطباقی می تواند یادگیری را معنادارتر سازد (Firouzjaei et al., 2021). همچنین الگوهای برنامه درسی در حوزه بهزیستی، صلح، خودآگاهی، ارتباطات اجتماعی و برنامه درسی سبز نشان داده اند که دوره ابتدایی ظرفیت بالایی برای ورود موضوعات تربیتی و اجتماعی به برنامه درسی دارد و می توان مفاهیم غیرسنتی اما ضروری را در قالب عناصر برنامه درسی طراحی، اجرا و ارزشیابی کرد (Ahmadian et al., 2021; Bakhsh & Saadatmand, 2017; Eftekhari et al., 2019; Jagharq et al., 2022; Omran & Moghadam, 2022).

یکی از الزامات طراحی الگوی درسی برای دوست یابی، توجه به ماهیت مهارتی و تجربه محور این موضوع است. دوست یابی را نمی توان تنها از طریق توضیح نظری یا انتقال مفاهیم اخلاقی آموزش داد؛ بلکه کودک باید در موقعیت هایی قرار گیرد که بتواند ارتباط را تمرین کند، بازخورد بگیرد، خطاهای خود را اصلاح نماید و به تدریج به رفتارهای اجتماعی مطلوب دست یابد. مطالعات مرتبط با آموزش مهارت های ارتباطی نشان داده اند که استفاده از روش هایی مانند بازخورد، مشاهده، تمرین، تحلیل موقعیت و تعامل فعال یادگیرنده می تواند در تقویت مهارت های ارتباطی مؤثر باشد (Iriart et al., 2022; Krause et al., 2022). بنابراین، برنامه درسی دوست یابی باید ماهیتی فعالیت محور، بازی محور، مشارکتی و مبتنی بر تجربه داشته باشد تا کودک بتواند مهارت ها را در موقعیت های طبیعی یا شبیه سازی شده مدرسه تمرین کند.

بازی در این میان جایگاه محوری دارد؛ زیرا بازی زبان طبیعی کودک و یکی از مهم ترین ابزارهای یادگیری اجتماعی در دوره ابتدایی است. کودکان از طریق بازی، قواعد مشارکت، رقابت سالم، پذیرش شکست، انتظار، گفت و گو، همکاری و حل تعارض را می آموزند. بازی گروهی می تواند فرصت هایی برای شکل گیری دوستی، کشف علاقه مندی های مشترک، بروز همدلی و تجربه عضویت در گروه فراهم سازد. از این رو، برنامه درسی دوست یابی باید به جای تکیه صرف بر کتاب، سخنرانی یا آموزش مستقیم، از بازی های گروهی، نمایش، داستان، کارتون، فیلم آموزشی، گفت و گوی کلاسی و فعالیت های مشارکتی استفاده کند. چنین رویکردی با دیدگاه های برنامه درسی خلاقیت محور نیز هماهنگ است؛ زیرا برنامه درسی خلاقیت محور بر فعال بودن دانش آموز، تنوع فعالیت های یادگیری، انعطاف پذیری محتوا، مشارکت و رشد توانایی های فردی تأکید دارد (Yasemi et al., 2022). از سوی دیگر، برنامه ریزی درسی برای تقویت تفکر انتقادی و حل مسئله در دانش آموزان ابتدایی نیز نشان می دهد که طراحی فعالیت های فعال و مسئله محور می تواند ظرفیت شناختی و اجتماعی دانش آموزان را هم زمان تقویت کند (Halajjan et al., 2025).

بعد دیگر آموزش دوست یابی، توجه به ویژگی های روان شناختی کودک است. برخی کودکان به دلیل خجالت، اضطراب، ترس از طرد شدن، ضعف عزت نفس، کنترل نشدن خشم، افسردگی یا تجربه های منفی پیشین، در ایجاد رابطه با همسالان دچار مشکل می شوند. در چنین مواردی،

آموزش عمومی دوست‌یابی باید با شناسایی نیازهای روان‌شناختی و ارجاع به مشاور مدرسه همراه باشد. این امر به‌ویژه در دوره ابتدایی اهمیت دارد؛ زیرا بسیاری از مشکلات اجتماعی در ظاهر به‌صورت گوشه‌گیری، پرخاشگری، اجتناب، کم‌رویی یا ناتوانی در مشارکت بروز می‌کند، اما در سطح عمیق‌تر ممکن است با احساس ناامنی، اضطراب، تنهایی یا ضعف در تنظیم هیجان مرتبط باشد. پژوهش‌های مربوط به عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی، کیفیت دوستی، شایستگی اجتماعی و مدیریت هیجان نشان می‌دهد که مشکلات رفتاری و ضعف در مهارت‌های مدیریت هیجان می‌توانند کیفیت روابط دوستانه را تحت تأثیر قرار دهند (Ağır, 2019). همچنین نتایج پژوهش‌های مرتبط با آموزش مهارت‌های دوست‌یابی برای کودکان سوگوار نشان می‌دهد که مداخله آموزشی در این حوزه می‌تواند با کاهش تنهایی و افسردگی همراه باشد (Zare Zadeh, 2021).

در کنار ملاحظات روان‌شناختی، آموزش دوست‌یابی باید با هدف تقویت ارزش‌های انسانی و اجتماعی نیز طراحی شود. دوستی سالم صرفاً به معنای داشتن هم‌بازی یا همراه نیست، بلکه مستلزم پذیرش دیگری، مسئولیت‌پذیری، صداقت، همدلی، توانایی عذرخواهی، بخشش و احترام متقابل است. از این نظر، آموزش دوست‌یابی با آموزش صلح، بهزیستی، خودآگاهی و ارتباطات اجتماعی پیوند دارد. برنامه درسی آموزش صلح در دوره ابتدایی بر ایجاد نگرش‌ها و رفتارهایی تأکید می‌کند که به کاهش خشونت، افزایش همزیستی، احترام به تفاوت‌ها و حل مسالمت‌آمیز تعارض کمک می‌کند (Bakhsh & Saadatmand, 2017). برنامه درسی بهزیستی نیز بر این ایده استوار است که مدرسه باید زمینه رشد متوازن دانش‌آموزان را فراهم کند و صرفاً به پیشرفت تحصیلی محدود نشود (Eftekhari et al., 2019). همچنین الگوی برنامه درسی خودآگاهی نشان می‌دهد که شناخت خود، شناخت دیگران، رشد عاطفی، ارتباط اجتماعی و تفکر انتقادی می‌تواند در قالب برنامه درسی دوره ابتدایی سازمان‌دهی شود (Jagharq et al., 2022).

پژوهش‌های مربوط به برنامه‌های ارتباطی و اجتماعی در دوره ابتدایی نیز نشان می‌دهد که می‌توان مهارت‌های ارتباط بین‌فردی و اجتماعی را در قالب الگوی برنامه درسی معتبر طراحی کرد. در چنین الگوهایی، اهداف، محتوا، روش‌های تدریس، فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی باید با ماهیت مهارت‌های اجتماعی هماهنگ باشد (Ahmadian et al., 2021). همچنین اعتبارسنجی الگوهای برنامه درسی در حوزه‌هایی مانند برنامه درسی سبز نشان می‌دهد که مشارکت متخصصان و خبرگان در طراحی و ارزیابی الگو می‌تواند به افزایش اعتبار، مقبولیت و قابلیت اجرای برنامه کمک کند (Omran & Moghadam, 2022). بنابراین، طراحی الگوی دوست‌یابی نیز باید نه تنها بر مبانی نظری، بلکه بر نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی و آموزش ابتدایی استوار باشد تا عناصر آن با واقعیت مدرسه و نیازهای کودکان سازگار شود.

در سطح بین‌المللی نیز توجه به گنجاندن مهارت‌های ارتباطی، رابطه سالم، امنیت فردی و رفتارهای اجتماعی در برنامه‌های آموزشی افزایش یافته است. تحلیل برنامه‌های پیشگیری از خشونت در روابط نوجوانان نشان داده است که موضوعاتی مانند روابط سالم، ایمنی شخصی، هویت و رفتار مسئولانه می‌توانند در قالب برنامه‌های درسی و آموزشی سازمان‌دهی شوند (Wilson et al., 2019). اگرچه این حوزه با دوست‌یابی کودکان

ابتدایی تفاوت دارد، اما از نظر تأکید بر آموزش روابط سالم، پیشگیری از آسیب‌های ارتباطی و ضرورت تدوین برنامه‌های آموزشی نظام‌مند با آن همسو است. همچنین پژوهش‌های مربوط به توانمندسازی دوستی و توسعه مهارت‌های اجتماعی در محیط‌های فراگیر نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های اجتماعی می‌تواند به افزایش مشارکت، خودمختاری و کیفیت روابط دانش‌آموزان کمک کند (Díaz-Garolera et al., 2019). این شواهد نشان می‌دهد که آموزش دوست‌یابی نه یک موضوع حاشیه‌ای، بلکه بخشی از مأموریت تربیتی مدرسه در آماده‌سازی کودکان برای زندگی اجتماعی سالم است.

تحولات فناورانه و ورود هوش مصنوعی به آموزش ابتدایی نیز ضرورت بازاندیشی در برنامه‌های درسی را افزایش داده است. از یک سو، فناوری می‌تواند فرصت‌هایی برای شخصی‌سازی آموزش، تولید محتوای تعاملی، تحلیل نیازهای یادگیرندگان و پشتیبانی از فرایند یادگیری فراهم کند؛ از سوی دیگر، گسترش فناوری‌های دیجیتال ممکن است فرصت تعامل مستقیم و چهره‌به‌چهره کودکان را کاهش دهد و نیاز آنان به آموزش مهارت‌های اجتماعی را برجسته‌تر سازد. پژوهش‌های جدید در زمینه ادغام هوش مصنوعی در برنامه درسی ابتدایی نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی با فرصت‌ها و چالش‌های تازه‌ای در طراحی برنامه‌های درسی مواجه هستند و باید میان نوآوری فناورانه و نیازهای انسانی، اجتماعی و اخلاقی کودکان توازن برقرار کنند (Rahsepar et al., 2025). از این منظر، برنامه درسی دوست‌یابی می‌تواند مکمل ضروری آموزش‌های فناورانه باشد؛ زیرا به کودک کمک می‌کند در کنار یادگیری دیجیتال، مهارت تعامل انسانی، همدلی و ارتباط اجتماعی را نیز حفظ و تقویت کند. با وجود اهمیت نظری و عملی دوست‌یابی، هنوز در برنامه درسی دوره ابتدایی خلأ آشکاری در زمینه طراحی الگوی مستقل، ساختارمند و اعتبارسنجی‌شده برای آموزش هنر دوست‌یابی مشاهده می‌شود. بسیاری از پژوهش‌ها به مهارت‌های اجتماعی، ارتباطات بین‌فردی، بهزیستی، صلح، خودآگاهی یا کیفیت دوستی پرداخته‌اند، اما کمتر پژوهشی کوشیده است عناصر برنامه درسی دوست‌یابی را به صورت منسجم، مبتنی بر نظر خبرگان و متناسب با ویژگی‌های کودکان ابتدایی طراحی کند. چنین الگویی باید بتواند موانع دوست‌یابی مانند خجالت، ترس، اضطراب و ضعف عزت‌نفس را شناسایی کند؛ ویژگی‌های مثبت مانند همدلی، بخشش، تحمل شکست و عذرخواهی را تقویت نماید؛ مهارت‌های گفت‌وگو، بیان احساسات، اشتراک علاقه‌مندی‌ها و مشارکت گروهی را آموزش دهد؛ از بازی، فیلم و فعالیت‌های گروهی بهره گیرد؛ و هم‌زمان به نیازهای روان‌شناختی کودک توجه داشته باشد. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی شخصی‌شده مبتنی بر هنر دوست‌یابی برای ارتقای مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی دانش‌آموزان دوره ابتدایی است.

روش‌شناسی

با توجه به هدف این پژوهش که بهبود طراحی الگوی درسی مبتنی بر هنر دوست‌یابی در مدارس ابتدایی است، باید گفت که پژوهش حاضر از نوع کاربردی به شمار می‌رود. در اینجا پژوهشگر با انتخاب نمونه‌ای که معرف جامعه است به بررسی متغیرهای پژوهش می‌پردازد. نظر به اینکه

هدف اصلی از انجام پژوهش حاضر بررسی یک موضوع به روش میدانی است می‌توان گفت پژوهش مذکور از نظر هدف در حیطه پژوهش‌های کاربردی می‌باشد. از سوی دیگر با توجه به اینکه در این پژوهش از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و نیز روش‌های میدانی نظیر مصاحبه استفاده شده است، می‌توان بیان کرد که پژوهش حاضر بر اساس ماهیت و روش گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی و بر اساس ماهیت داده، از نوع کیفی به شمار می‌آید. در مراحل گردآوری اطلاعات تلاش شد تا با بهره‌گیری از نظر متخصصان و هم‌چنین مروری بر منابع و مطالعات تخصصی، تصویری از وضعیت مطلوب ترسیم شود. در این راستا، الگوی مطلوب پیشنهادی در اختیار متخصصان در رشته‌های مختلف از جمله برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی، و آموزش و پرورش ابتدایی قرار گرفت. جامعه آماری این پژوهش را متخصصان در حوزه برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی، و آموزش و پرورش ابتدایی تشکیل می‌دهند. برای نمونه‌گیری، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. در این راستا، تلاش شده است تا افرادی انتخاب شوند که نظر آن‌ها بر اساس دانش و توانمندیهای حرفه‌ای مرتبط با پژوهش حاضر بتواند به تعیین اعتبار الگوی طراحی شده کمک کند. در نهایت ۱۵ نفر از متخصصین در حوزه‌های مذکور، به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. این افراد از طریق ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته، نخست مهم‌ترین شاخصها، رویکردها، و اصول در طراحی برنامه درسی مذکور را از دید خود عنوان کردند و پس از طراحی برنامه درسی، الگوی طراحی شده را اعتبار بخشی کردند. روایی و پایایی تحقیق کیفی نشان داد که کدگذاری انجام شده تا چه میزان قابل اعتماد است و به درستی انجام شده است. در واقع، در پژوهش حاضر بر اساس همان چهار اصل قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تأیید، و اطمینان‌پذیری، اعتبار مصاحبه توسط اساتید تأیید شد. همچنین برای سنجش پایایی از دو مصاحبه موازی با دو تن از پاسخ‌دهندگان به جهت مقایسه پاسخ‌ها استفاده شد و پایایی مصاحبه نیز تأیید شد. در این پژوهش، منبع اصلی داده‌ها مطالعه اسناد بالادستی و مصاحبه بوده است، به طوری که مصاحبه‌های ابتدایی به صورت اکتشافی و توصیفی بوده‌اند و به تدریج پس از انجام هر مصاحبه، کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها انجام می‌گردد و به وسیله روش مقایسه دائمی داده‌ها، کدهای نظری از طریق کدگذاری باز پدیدار می‌گردد و به همین منوال کدگذاری ۱۵ مصاحبه و اسناد بالادستی انجام گردید. کدهای اولیه خام استخراج شده از مصاحبه‌ها شامل اهمیت دوستیابی برای کودکان، غلبه بر خجالتی بودن برای پیدا کردن دوست، اشتراک گذاری، درک افکار و احساسات یکدیگر، کاهش ترس و اضطراب، لزوم آموزش دوستیابی به کودکان، لزوم بهبود عزت نفس در کودکان، پیدا کردن منشا نداشتن دوست در کودکان، لزوم آموزشات اولیه به کودک در خصوص دوستیابی توسط اولیا در منزل، نقش مهم معلمان بعد از اولیا در آموزش دوستیابی به کودکان، اهمیت بازی در شکل‌گیری دوستی بین کودکان، بالابردن تحمل شکست در کودکان، آموزش گفت و گو و مهارت‌های ارتباطی به کودکان، آموزش مهارت مکالمه به کودکان برای ارتقا هنر دوستیابی، بالا بردن روحیه هم‌دلی در کودکان، یاد دادن بخشش به کودکان، به اشتراک گذاری علاقه‌مندی‌ها و پیدا کردن دوست‌هایی با خصوصیات مشابه، استفاده از کارتون یا فیلم‌های آموزشی، کافی بودن دو ساعت کلاس هنر دوست‌یابی در هفته، توجه به ویژگی‌های روانشناختی کودک، پیدا کردن اختلال‌هایی نظیر ترس، اضطراب، خشم، و افسردگی در کودکان

دچار مشکل، رفع مشکلات فوق در کودکان به کمک معلمان آگاه به روانشناسی کودک یا مشاورین مدرسه و سپس تلاش برای ایجاد هنر دوستیابی در کودک و لزوم ارزیابی ویژگی‌های روانشناختی کودک در کلاس هنر دوستیابی به کمک ابزارهایی نظیر تست‌های روانشناسی یا پرسشنامه بود. کدگذاری مفهومی و ثانویه در مرحله بعدی صورت گرفت. شکل دهی طبقات اصلی و مقولات مرتبط، کدگذاری محوری و انتخابی مراحل دیگر پژوهش بود. در نهایت برنامه درسی با اهداف، محتوا، ویژگی فعالیت‌های یادگیری، ملاحظات و ارزشیابی ارائه شد که اعتبار آن نیز توسط خبرگان تایید شد. در تحلیل مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته، عموماً از کدگذاری بر تجزیه و تحلیل استفاده می‌شود. در پژوهش حاضر نیز از کدگذاری گراند تئوری استفاده شد. در روش گراند تئوری (نظریه داده‌بنیاد) از سه روش کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده می‌شود. کدگذاری باز: اشتراوس و کوربین کدگذاری باز را اینگونه توصیف می‌کنند «بخشی از تحلیل که مشخصاً به نامگذاری و دسته‌بندی پدیده از طریق بررسی دقیق داده‌ها مربوط می‌شود». به عبارت بهتر در این نوع کدگذاری مفاهیم درون مصاحبه‌ها و اسناد و مدارک بر اساس ارتباط با موضوعات مشابه طبقه بندی می‌شوند.

کدگذاری محوری: هدف از کدگذاری محوری ایجاد رابطه بین مقوله‌های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) است. این عمل معمولاً بر اساس الگوی پارادایمی انجام می‌شود و به نظریه پرداز کمک می‌کند تا فرایند نظریه پردازی را به سهولت انجام دهد. اساس ارتباط دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از مقوله‌ها قرار دارد. دسته بندی اصلی (مانند ایده یا رویداد محوری) بعنوان پدیده تعریف می‌شود و سایر دسته بندی‌ها با این دسته‌بندی اصلی مرتبط می‌شوند. شرایط علی موارد و رویدادهایی هستند که منجر به ایجاد و توسعه پدیده می‌گردند.

کدگذاری انتخابی: کدگذاری انتخابی عبارت است از فرآیند انتخاب دسته بندی اصلی، مرتبط کردن نظام‌مند آن با دیگر دسته بندی‌ها، تأیید اعتبار این روابط، و تکمیل دسته بندی‌هایی که نیاز به اصلاح و توسعه بیشتری دارند. کدگذاری انتخابی بر اساس نتایج کدگذاری باز و کدگذاری محوری، مرحله اصلی نظریه پردازی است. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکل نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه کرده و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. مراحل توضیح داده شده در بالا، شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته با متخصصین به جهت شناسایی مهم‌ترین شاخص‌ها، اهداف، چارچوب‌ها، سر فصل‌ها، شیوه تدریس، ارزیابی، تمرین، و کم و کیف درس هنر دوستیابی در دوره ابتدایی بود.

یافته‌ها

در این پژوهش، منبع اصلی داده‌ها مطالعه اسناد بالا دستی و مصاحبه بوده است، به طوری که مصاحبه‌های ابتدایی به صورت اکتشافی و توصیفی بوده اند و به تدریج پس از انجام هر مصاحبه، کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها انجام می‌گردد و به وسیله روش مقایسه دائمی داده‌ها، کدهای نظری از طریق کدگذاری باز پدیدار می‌گردید و به همین منوال کدگذاری ۱۵ مصاحبه و اسناد بالادستی انجام گردید.

بر اساس نتایج توصیفی و دموگرافیک بدست آمده، ۶ نفر معادل ۴۰ درصد از پاسخ دهندگان را متخصصین در حوزه برنامه ریزی درسی تشکیل دادند. چهار نفر معادل ۲۶.۶ درصد از پاسخ دهندگان را متخصصین علوم تربیتی و ۵ نفر معادل ۳۳.۴ درصد از پاسخ دهندگان را متخصصین در حوزه آموزش ابتدایی تشکیل دادند. همچنین ۵ نفر از پاسخ دهندگان معادل ۳۳.۳ درصد دارای مدرک تحصیلی دکتری، ۸ نفر معادل ۵۳.۳ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و ۲ نفر معادل ۱۳.۴ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بودند. از حیث جنسیتی نیز، ۱۰ نفر معادل ۶۶.۴ درصد از پاسخ دهندگان را آقایان و ۵ نفر معادل ۳۳.۳ درصد از پاسخ دهندگان را خانم‌ها تشکیل دادند.

گام اول: کدگذاری باز

الف- کدگذاری اولیه مصاحبه‌ها:

استخراج کدهای اولیه (خام)

- اهمیت دوستیابی برای کودکان
- غلبه بر خجالتی بودن برای پیدا کردن دوست
- ملاقات، اشتراک گذاری، درک افکار و احساسات یکدیگر مهم ترین ویژگی‌های دوستی است.
- داشتن دوست کاهش دهنده ترس و اضطراب در کودک است.
- لزوم آموزش دوستیابی به کودکان
- عدم عزت نفس از موانع پیدا کردن دوست در کودکان است.
- لزوم بهبود عزت نفس در کودکان
- پیدا کردن منشا نداشتن دوست در کودکان
- لزوم آموزشات اولیه به کودک در خصوص دوستیابی توسط اولیا در منزل
- نقش مهم معلمان بعد از اولیا در آموزش دوستیابی به کودکان
- اهمیت بازی در شکل گیری دوستی بین کودکان
- بالابردن تحمل شکست در کودکان
- آموزش گفت و گو و مهارت‌های ارتباطی به کودکان
- آموزش مهارت مکالمه به کودکان برای ارتقا هنر دوستیابی
- نشان دادن دلسوزی و نگرانی به دیگران از عوامل شکل گیری دوستی در کودکان است.

- بالا بردن روحیه هم دلی در کودکان

- یاد دادن بخشش به کودکان

- به اشتراک گذاری علاقه مندی‌ها و پیدا کردن دوست‌هایی با خصوصیات مشابه

- بازی درمانی مهم ترین اصل در ایجاد هنر دوستیابی در کودکان است.

- بازی جمعی باعث شکل گیری دوستی و هم دلی می‌شود.

- خلاقیت، توانایی تجزیه و تحلیل ایده‌ها، توانایی بیان افکار و احساسات، هم دلی و توانایی ارتباط از جمله مهم ترین شاخص‌ها در هنر دوست یابی است.

- اهمیت بازی در ایجاد گروه‌های دوستی و شکل گیری هم دلی میان کودکان

- استفاده از کارتون یا فیلم‌های آموزشی

- کافی بودن دو ساعت کلاس هنر دوست یابی در هفته

- توجه به ویژگی‌های روانشناختی کودک

- پیدا کردن اختلال‌هایی نظیر ترس، اضطراب، خشم، و افسردگی در کودکان دچار مشکل

- رفع مشکلات فوق در کودکان به کمک معلمان آگاه به روانشناسی کودک یا مشاورین مدرسه و سپس تلاش برای ایجاد هنر دوستیابی در کودک

- لزوم ارزیابی ویژگی‌های روانشناختی کودک در کلاس هنر دوستیابی به کمک ابزارهایی نظیر تست‌های روانشناسی یا پرسشنامه.

ب: کدگذاری مفهومی و ثانویه

جدول زیر قسمتی از نتایج کدگذاری باز بر اساس کدهای ثانویه، کدهای مفهومی و مقولات ارائه شده را نشان می‌دهد.

جدول ۱- کدگذاری ثانویه و شکل دهی مقولات

مقولات	کدهای مفهومی	کدهای ثانویه	فراوانی
اهمیت دوستی	اهمیت شکل گیری دوستی	- کاهش ترس و استرس در کودک به واسطه پیدا کردن دوست - لزوم آموزش دوستیابی به کودک - لزوم آموزشات اولیه به کودک در خصوص دوستیابی توسط اولیا در منزل - نقش مهم معلمان بعد از اولیا در افزایش هنر دوستیابی کودک	۱۳
عوامل منفی سد راه دوستیابی	شناخت موانع دوستیابی کودک و کاهش این موانع	- کنترل کردن احساسات منفی - غلبه بر خجالتی بودن برای پیدا کردن دوست - پیدا کردن منشا نداشتن دوست در کودک	۱۲

۱۰	ویرگی‌های مثبت در پیدا کردن ویژگی‌های مثبت شکل دهی دوستی در افزایش هنر دوستیابی و توجه به بهبود این ویژگی‌ها در کودک -بالا بردن عزت نفس در کودک -بالا بردن همدلی در کودک -بالا بردن تحمل شکست در کودک -بالا بردن قدرت بخشودگی و پذیرش اشتباهات دیگران -بالا بردن قدرت عذرخواهی و جبران کردن در صورت لزوم
۹	آموزش‌های مهم آموزش‌های متمر ثمر در کلاس هنر دوست یابی -آموزش گفت و گو و مهارت‌های ارتباطی -آموزش مهارت‌های مکالمه -آموزش‌های بالا بردن خلاقیت، تجزیه و تحلیل -آموزش بیان افکار و احساسات -آموزش به اشتراک گذاری علاقه مندی‌ها به جهت شناسایی دوستان با ویژگی‌های مشابه
۹	روانشناسی کودک لزوم بررسی خصوصیات روانشناختی کودکان در کلاس هنر دوستیابی -لزوم ارزیابی ویژگی‌های روانشناختی کودک -ارجاع کودکان دچار ترس، اضطراب، خشم و یا افسردگی به مشاور مدرسه -حتی الامکان استفاده از معلمان آشنا به روانشناسی کودک
۱۵	استفاده از بازی و سایر ابزارها اهمیت بازی در ایجاد گروه‌های دوستی -استفاده از بازی‌های گروهی به عنوان مهم ترین ابزار شکل دهی دوستی‌ها در میان کودکان -استفاده از سایر ابزارها نظیر کارتون و فیلم‌های آموزشی
۱۳	ویژگی‌های کلاس جزییات ساعت و چگونگی برگزاری کلاس هنر دوستیابی -مناسب بودن تعبیه کردن یک زنگ دو ساعته در هفته -ادغام بازی‌ها، فیلم و کارتون‌ها، به اشتراک گذاری علاقه مندی‌ها، و بررسی ویژگی‌های روانشناختی کودک در این کلاس

ج) شکل دهی طبقات اصلی

پس از تعیین مقولات، مرحله ساخت طبقات کلی نظریه است که در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۲- شکل دهی طبقات اصلی نظریه

طبقات اصلی	مقولات
شناخت موانع دوستیابی کودک و کاهش این موانع	- کنترل کردن احساسات منفی -غلبه بر خجالتی بودن برای پیدا کردن دوست =پیدا کردن منشا نداشتن دوست در کودک
پیدا کردن ویژگی‌های مثبت در افزایش هنر دوستیابی و توجه به بهبود این ویژگی‌ها در کودک	-بالا بردن عزت نفس در کودک -بالا بردن همدلی در کودک -بالا بردن تحمل شکست در کودک -بالا بردن قدرت بخشودگی و پذیرش اشتباهات دیگران -بالا بردن قدرت عذرخواهی و جبران کردن در صورت لزوم
آموزش‌های متمر ثمر در کلاس هنر دوست یابی	-آموزش گفت و گو و مهارت‌های ارتباطی -آموزش مهارت‌های مکالمه -آموزش‌های بالا بردن خلاقیت، تجزیه و تحلیل -آموزش بیان افکار و احساسات -آموزش به اشتراک گذاری علاقه مندی‌ها به جهت شناسایی دوستان با ویژگی‌های مشابه

لزوم	بررسی	خصوصیات	- لزوم ارزیابی ویژگی‌های روانشناختی کودک
روانشناختی کودکان در کلاس هنر	- ارجاع کودکان دچار ترس، اضطراب، خشم و یا افسردگی به مشاور مدرسه		
دوستیابی			- حتی الامکان استفاده از معلمان آشنا به روانشناسی کودک
اهمیت بازی در ایجاد گروه‌های	- استفاده از بازی‌های گروهی به عنوان مهم ترین ابزار شکل دهی دوستی‌ها در میان کودکان		
دوستی			- استفاده از سایر ابزارها نظیر کارت‌تون و فیلم‌های آموزشی
جزییات ساعت و چگونگی	- مناسب بودن تعبیه کردن یک زنگ دو ساعته در هفته		
برگزاری کلاس هنر دوستیابی	- ادغام بازی‌ها، فیلم و کارت‌تون‌ها، به اشتراک گذاری علاقه مندی‌ها، و بررسی ویژگی‌های روانشناختی کودک در این کلاس		

گام دوم: کدگذاری محوری

هدف از این مرحله، برقراری رابطه بین طبقه‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. این کار بر اساس مدل پارادایم انجام می‌شود و به نظریه پرداز کمک می‌کند تا فرآیند نظریه را به سهولت انجام دهد. بر اساس داده‌های به دست آمده از مطالعه اسناد بالادستی و مصاحبه‌های عمیق و مقوله بندی آن‌ها، شناخت موانع دوستیابی کودک و کاهش این موانع، پیدا کردن ویژگی‌های مثبت در افزایش هنر دوستیابی و توجه به بهبود این ویژگی‌ها در کودک نظیر همدلی، قدرت بخشش، تحمل شکست و ...، آموزش‌های متمر ثمر در کلاس هنر دوست یابی نظیر آموزش مکالمه و برقراری ارتباط، لزوم بررسی خصوصیات روانشناختی کودکان در کلاس هنر دوستیابی و رفع مشکلات احتمالی، و اهمیت بازی در ایجاد گروه‌های دوستی و شکل دهی همدلی بیشتر میان کودکان اصلی ترین مقوله‌های شناسایی شده در مصاحب‌ها بود.

گام سوم: تشریح مرحله نظریه پردازی (کدگذاری انتخابی)

همانطور که گفته شد، هدف نظریه پردازی بنیادی، تولید نظریه است. نه توصیف صرف پدیده. برای تبدیل تحلیل‌ها به نظریه، طبقه‌ها باید به طور منظم به یکدیگر مرتبط شوند. کدگذاری انتخابی مرحله اصلی نظریه پردازی است. به این ترتیب که طبقه محوری را به شکل نظام مند به دیگر طبقه‌ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه کرده و طبقه‌هایی را اصلاح می‌کند که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند.

جدول ۳- ویژگی‌های کلی کلاس هنر دوست یابی

اهداف	توجه به علایق، نیازها، شخصیت و توانایی کودکان
	درک ابعاد مختلف موضوع از زوایای مختلف
	شاگرد محوری در طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌ها
	طراحی برنامه درسی با مشارکت دانش آموزان
	تقویت خلاقیت در کودکان
	تقویت همدلی در کودکان
	بالا بردن عزت نفس در کودکان
	بالا بردن تحمل شکست در کودکان
	بالا بردن قدرت بخشش در کودکان
	بالا بردن مهارت‌های گفتگو و برقراری ارتباط و مکالمه با سایر کودکان
	کاهش ویژگی‌های روانشناختی منفی نظیر ترس، استرس و اضطراب، خشم و یا افسردگی در صورت مشاهده

شناخت ویژگی‌های روانشناختی کودکان به کمک تست‌ها و پرسشنامه‌های مرتبط		
تقویت هنر دوستیابی در میان کودکان		
محتوا	کلاس بازی محور متکی به بازی‌های گروهی جهت شکل دهی گروه‌های دوستانه و بالا بردن همدلی استفاده از کارتون‌ها و فیلم‌های آموزشی پرسش در خصوص علاقه مندی کودکان و ملزم کردن آنان برای به اشتراک گذاری علاقه مندی‌ها با یکدیگر و در نهایت شناخت دوستان با علاقه مندی‌های مشابه لرؤم توجه به ویژگی‌های روانشناختی کودک در کنار تقویت هنر دوستیابی	
ویژگی	فعالیت‌های	سازنده گرا
یادگیری		انسان گرا
		پیشرفت گرا
		فرا شناخت
	تقویت ویژگی‌های فردی و تقویت هنر دوستیابی	
	ایجاد اشتیاق در کودکان	
ملاحظات	یک زنگ دو ساعته در هفته استفاده حتی الامکان از معلم آشنا به روانشناسی کودک	
ارزشیابی	ارزشیابی می‌تواند به دو صورت اتفاق بیفتد. نخست برای کودکانی که در آغاز سال و بر اساس تست‌ها و پرسشنامه‌های روانشناختی، دچار مشکلاتی نظیر ترس، اضطراب، خجالت، خشم و یا افسردگی هستند، در پایان دوره بار دیگر مورد آزمون قرار گیرند تا مشخص شود تا چه میزان این مشکلات برطرف شده است. در حالت دوم نیز، در انتهای این دوره توقع می‌رود که هر کودک در کلاس حداقل ۲ نفر را به عنوان دایره دوستان نزدیک خود معرفی کند و از علائق و اشتراکات خود با آن‌ها سخن به میان آورد.	

مرحله آخر از فاز عملی پژوهش، اعتبار سنجی برنامه درسی پیشنهادی بود. بدین منظور برنامه درسی پیشنهادی طراحی شده بر اساس مقولات مستخرج از مصاحبه با متخصصان، بار دیگر در اختیار ۱۵ پاسخ دهنده قرار گرفت تا آنها به طور کلی، میزان اعتبار و مقبولیت برنامه درسی از حیث اهداف، محتوا، نیاز سنجی و ... را بسنجند و از میان طیف پنج مقیاسی بسیار خوب تا بسیار ضعیف به این برنامه درسی امتیاز بدهند. در نهایت میانگین نمره ۴.۲۴ برای اعتبار این برنامه درسی به دست آمد که نشان از مقبولیت آن نزد متخصصان و خبرگان دخیل در پژوهش می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که الگوی برنامه درسی شخصی‌شده مبتنی بر هنر دوست‌یابی در دوره ابتدایی، الگویی چندبعدی و فراتر از یک برنامه آموزشی صرفاً محتوایی است و بر مجموعه‌ای از مؤلفه‌های شناختی، هیجانی، ارتباطی، روان‌شناختی و فعالیت‌محور استوار است. نتایج کدگذاری نشان داد که مهم‌ترین طبقات شکل‌دهنده این الگو شامل شناخت و کاهش موانع دوست‌یابی در کودکان، تقویت ویژگی‌های مثبت مؤثر بر شکل‌گیری دوستی، آموزش مهارت‌های گفت‌وگو و ارتباط، توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی کودک، استفاده از بازی و ابزارهای آموزشی، و تعیین ساختار اجرایی مناسب برای کلاس هنر دوست‌یابی است. اعتبارسنجی خبرگان نیز نشان داد که برنامه درسی پیشنهادی با میانگین

۴.۲۴ از ۵ از مقبولیت مطلوبی برخوردار است. این یافته نشان می‌دهد که متخصصان حوزه برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی و آموزش ابتدایی، ضرورت ورود آموزش دوست‌یابی به برنامه درسی دوره ابتدایی را تأیید کرده و الگوی پیشنهادی را از نظر اهداف، محتوا، روش‌های یادگیری، ملاحظات اجرایی و ارزشیابی قابل قبول دانسته‌اند. این نتیجه با رویکردهای جدید برنامه‌ریزی درسی همسو است که مدرسه را نهادی صرفاً آموزشی نمی‌دانند، بلکه آن را محیطی برای پرورش اجتماعی، هیجانی و ارتباطی کودکان تلقی می‌کنند (Ahmadian et al., 2021; Bakhsh & Saadatmand, 2017; Eftekhari et al., 2019).

یکی از یافته‌های اصلی پژوهش حاضر، تأکید بر شناسایی موانع دوست‌یابی در کودکان و کاهش این موانع بود. در این الگو، عواملی مانند خجالت، ترس، اضطراب، ناتوانی در کنترل احساسات منفی و دشواری در آغاز رابطه با همسالان به عنوان موانع مهم دوست‌یابی شناسایی شدند. این یافته از آن جهت اهمیت دارد که دوست‌یابی تنها به آموزش چند رفتار ارتباطی محدود نمی‌شود، بلکه با ساختار هیجانی و روان‌شناختی کودک پیوند مستقیم دارد. کودکانی که از اضطراب اجتماعی، کم‌رویی، عزت‌نفس پایین یا ترس از طرد شدن رنج می‌برند، حتی در صورت آگاهی از قواعد ارتباطی، ممکن است توانایی اجرای این مهارت‌ها را در موقعیت‌های واقعی نداشته باشند. این نتیجه با یافته‌هایی همخوان است که نشان داده‌اند طرد اجتماعی، ضعف در مدیریت هیجان و مشکلات رفتاری می‌تواند کیفیت دوستی و شایستگی اجتماعی کودکان و نوجوانان را تضعیف کنند (Ağır, 2019). همچنین پژوهش‌های مربوط به مهارت‌های دوست‌یابی در گروه‌های مختلف نشان داده‌اند که مهارت دوستی با امید، سازگاری روان‌شناختی و کاهش احساس تنهایی ارتباط دارد و بنابراین آموزش آن باید بخشی از مداخلات تربیتی و روان‌شناختی مدرسه باشد (Al-Rawashdah & Al-Nawaisah, 2024; Workman et al., 2025; Zare Zadeh, 2021).

یافته دیگر پژوهش حاضر نشان داد که تقویت ویژگی‌های مثبت مانند عزت‌نفس، همدلی، تحمل شکست، بخشش، عذرخواهی و پذیرش اشتباهات دیگران، یکی از محورهای اصلی الگوی برنامه درسی هنر دوست‌یابی است. این نتیجه بیانگر آن است که دوست‌یابی صرفاً یک مهارت رفتاری نیست، بلکه ریشه در ویژگی‌های شخصیتی، اخلاقی و عاطفی کودک دارد. کودکی که بتواند احساسات خود را بشناسد، شکست را تحمل کند، در برابر خطای دیگران انعطاف نشان دهد، از رفتار نادرست خود عذرخواهی کند و احساسات همسالان را درک نماید، آمادگی بیشتری برای ورود به روابط دوستانه سالم دارد. این یافته با پژوهش‌هایی که دوستی را پدیده‌ای مبتنی بر ارزش‌هایی مانند صداقت، اعتماد، کمک، همراهی و همدلی می‌دانند همسو است (Mustafa & Koksall, 2022). همچنین با مطالعات مربوط به برنامه درسی خودآگاهی نیز همخوانی دارد؛ زیرا خودآگاهی، شناخت هیجان‌ها، شناخت دیگران و رشد ارتباطات اجتماعی از مؤلفه‌های اساسی رشد اجتماعی کودک محسوب می‌شوند (Jagharq et al., 2022). از این رو، برنامه درسی هنر دوست‌یابی باید به گونه‌ای طراحی شود که کودک نه تنها شیوه برقراری ارتباط، بلکه کیفیت انسانی و اخلاقی رابطه را نیز بیاموزد.

نتایج پژوهش حاضر همچنین نشان داد که آموزش مهارت‌های گفت‌وگو، مکالمه، بیان افکار و احساسات، اشتراک‌گذاری علاقه‌مندی‌ها، خلاقیت و تحلیل، از مؤلفه‌های مهم برنامه درسی دوست‌یابی است. این یافته نشان می‌دهد که کودک برای یافتن دوست و حفظ رابطه دوستانه، نیازمند مجموعه‌ای از مهارت‌های ارتباطی فعال است. او باید بتواند گفت‌وگو را آغاز کند، به سخن دیگران گوش دهد، علائق خود را بیان کند، شباهت‌ها و تفاوت‌ها را تشخیص دهد و در موقعیت‌های گروهی مشارکت کند. این نتیجه با پژوهش‌های مربوط به طراحی الگوی برنامه درسی مهارت‌های ارتباط بین‌فردی و اجتماعی در دوره ابتدایی همسو است؛ زیرا در آن پژوهش نیز آموزش مهارت‌های ارتباطی، اجتماعی و تعاملی به‌عنوان بخشی ضروری از برنامه درسی دوره ابتدایی مطرح شده است (Ahmadian et al., 2021). همچنین مطالعات مربوط به آموزش مهارت‌های ارتباطی نشان داده‌اند که روش‌های مبتنی بر تمرین، بازخورد و فعالیت‌های تعاملی می‌توانند یادگیری ارتباطی را تقویت کنند (Iriart et al., 2022; Krause et al., 2022). بنابراین، یافته پژوهش حاضر بر این نکته تأکید دارد که آموزش دوست‌یابی باید از سطح توصیه‌های اخلاقی کلی عبور کند و به تمرین عملی مهارت‌های گفت‌وگو، مشارکت و بیان احساسات تبدیل شود.

بخش دیگری از یافته‌ها بر لزوم توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی کودک و ارجاع کودکان دارای مشکلاتی مانند ترس، اضطراب، خشم یا افسردگی به مشاور مدرسه تأکید داشت. این یافته نشان می‌دهد که الگوی پیشنهادی، نگاهی یکسان‌ساز به کودکان ندارد و تفاوت‌های فردی و نیازهای حمایتی آنان را در نظر می‌گیرد. در واقع، برخی کودکان ممکن است به دلیل مشکلات هیجانی یا تجربه‌های منفی پیشین، برای ورود به روابط دوستانه نیازمند حمایت تخصصی‌تر باشند. این موضوع با مطالعاتی که بر اهمیت کیفیت محیط کلاسی، مهارت‌های فردی و پذیرش اجتماعی کودکان تأکید کرده‌اند همخوان است (Ferreira et al., 2019). همچنین پژوهش‌های مرتبط با کودکان دارای ناتوانی و کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم نشان داده‌اند که آموزش دوست‌یابی و سنجش کیفیت روابط دوستانه باید با توجه به ویژگی‌های فردی، اجتماعی و رشدی کودکان انجام گیرد (Chang & Dean, 2022; Kurniawati & Rahadianty, 2021). بنابراین، برنامه درسی هنر دوست‌یابی زمانی اثربخش‌تر خواهد بود که با نظام مشاوره مدرسه، مشاهده معلم و ارزیابی روان‌شناختی اولیه پیوند داشته باشد.

یکی از مهم‌ترین نتایج پژوهش حاضر، تأکید بر بازی‌محور بودن کلاس هنر دوست‌یابی بود. یافته‌ها نشان داد که بازی‌های گروهی، فیلم‌ها، کارتون‌های آموزشی و فعالیت‌های مشارکتی باید در محتوای این برنامه درسی جایگاه اصلی داشته باشند. این نتیجه از نظر تربیتی اهمیت زیادی دارد؛ زیرا بازی، طبیعی‌ترین بستر یادگیری اجتماعی در کودکان است. کودک از طریق بازی می‌آموزد که چگونه وارد گروه شود، چگونه نقش بپذیرد، چگونه نوبت را رعایت کند، چگونه با شکست کنار بیاید، چگونه هیجان‌های خود را تنظیم کند و چگونه با دیگران همکاری نماید. این یافته با رویکرد برنامه درسی خلاقیت‌محور همسو است که بر فعال‌بودن یادگیرنده، تنوع فعالیت‌های آموزشی، مشارکت و رشد توانایی‌های فردی تأکید دارد (Yasemi et al., 2022). همچنین با پژوهش‌های جدید در زمینه تقویت تفکر انتقادی و حل مسئله در دوره ابتدایی همخوان است؛

زیرا بازی و فعالیت‌های گروهی می‌توانند هم‌زمان زمینه تمرین مهارت‌های اجتماعی، حل مسئله و تفکر انعطاف‌پذیر را فراهم سازند (Halajjan et al., 2025).

یافته‌های پژوهش حاضر در مورد ساختار اجرایی کلاس نیز نشان داد که اختصاص یک زنگ دو ساعته در هفته برای آموزش هنر دوست‌یابی، همراه با استفاده از معلمان آشنا به روان‌شناسی کودک، از ملاحظات مهم اجرای برنامه است. این نتیجه نشان می‌دهد که آموزش دوست‌یابی نباید به فعالیت‌های پراکنده، غیررسمی یا توصیه‌های مقطعی محدود شود، بلکه باید جایگاهی مشخص، زمان‌بندی‌شده و قابل ارزشیابی در برنامه مدرسه داشته باشد. این یافته با مطالعات مربوط به بومی‌سازی و موقعیتی‌سازی برنامه درسی همسو است؛ زیرا اجرای موفق چنین برنامه‌ای نیازمند انطباق با شرایط واقعی مدرسه، امکانات اجرایی، آمادگی معلمان و نیازهای دانش‌آموزان است (Firouzjaei et al., 2021). همچنین اعتبارسنجی مطلوب الگوی حاضر با یافته‌های پژوهش‌هایی همخوان است که نشان داده‌اند طراحی و اعتباربخشی برنامه‌های درسی نوآورانه در دوره ابتدایی، از جمله برنامه درسی سبز، می‌تواند از طریق مشارکت خبرگان و متخصصان به الگویی قابل قبول برای اجرا تبدیل شود (Omran & Moghadam, 2022).

یافته مربوط به ارزشیابی نیز نشان داد که ارزیابی کلاس هنر دوست‌یابی می‌تواند هم بر کاهش مشکلات روان‌شناختی مانند ترس، اضطراب، خجالت و خشم و هم بر توانایی کودک در معرفی دوستان نزدیک و بیان اشتراکات خود با آنان متمرکز باشد. این نوع ارزشیابی با ماهیت مهارتی و اجتماعی برنامه هماهنگ است؛ زیرا هدف اصلی این برنامه، حفظ اطلاعات نظری در ذهن کودک نیست، بلکه تغییر در رفتار اجتماعی، افزایش تعامل و کاهش انزوای کودک است. این نتیجه با پژوهش‌هایی هم‌راستا است که بر سنجش روابط دوستانه، کیفیت دوستی و پذیرش اجتماعی در محیط کلاس تأکید کرده‌اند (Díaz-Garolera et al., 2019; Meyer & Ostrosky, 2018). همچنین با تحلیل برنامه‌های آموزشی مرتبط با روابط سالم و پیشگیری از آسیب‌های ارتباطی همخوان است؛ زیرا چنین برنامه‌هایی نیز نیازمند شاخص‌های روشن برای ارزیابی رفتار، رابطه و تعامل هستند (Wilson et al., 2019). بنابراین، ارزشیابی برنامه دوست‌یابی باید عملکردمحور، مشاهده‌محور و متناسب با رفتار واقعی کودک در محیط مدرسه باشد.

در سطح کلان‌تر، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که برنامه درسی هنر دوست‌یابی می‌تواند بخشی از حرکت مدارس ابتدایی به سوی آموزش جامع‌تر، انسانی‌تر و متناسب‌تر با نیازهای نسل جدید باشد. در شرایطی که فناوری‌های نوین، هوش مصنوعی و محیط‌های دیجیتال در حال تغییر چهره آموزش هستند، نیاز به حفظ و تقویت مهارت‌های انسانی و اجتماعی کودکان بیش از گذشته احساس می‌شود. ادغام فناوری در برنامه درسی ابتدایی فرصت‌هایی برای شخصی‌سازی و نوآوری فراهم می‌کند، اما هم‌زمان می‌تواند تعاملات انسانی مستقیم را کاهش دهد؛ بنابراین برنامه‌هایی مانند هنر دوست‌یابی می‌توانند نقش متعادل‌کننده داشته باشند و مانع از غلبه رویکردهای صرفاً فناورانه بر اهداف تربیتی مدرسه شوند (Rahsepar

(et al., 2025). در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آموزش دوست‌یابی باید به‌عنوان بخشی از برنامه درسی رسمی یا نیمه‌رسمی مدارس ابتدایی مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا این آموزش می‌تواند به ارتقای مهارت‌های اجتماعی، کاهش انزوای کودکان، افزایش همدلی، تقویت ارتباطات همسالان و بهبود کیفیت زندگی مدرسه‌ای آنان کمک کند.

پژوهش حاضر با وجود دستیابی به الگوی معتبر و مورد تأیید خبرگان، با چند محدودیت همراه بود. نخست آنکه جامعه مشارکت‌کنندگان به ۱۵ نفر از متخصصان حوزه برنامه‌ریزی درسی، علوم تربیتی و آموزش ابتدایی محدود شد و به دلیل محدودیت زمانی و اجرایی، امکان گسترش دامنه مصاحبه‌ها به تعداد بیشتری از خبرگان، معلمان، والدین و خود دانش‌آموزان فراهم نشد. دوم آنکه پژوهش ماهیتی کیفی داشت و الگوی طراحی شده در مرحله اجرا و مداخله میدانی در کلاس‌های واقعی آزمون نشد؛ بنابراین میزان اثربخشی عملی آن بر مهارت‌های دوست‌یابی، کاهش انزوا یا بهبود تعاملات اجتماعی کودکان هنوز نیازمند بررسی تجربی است. سوم آنکه تازگی موضوع برنامه درسی هنر دوست‌یابی در فضای آموزشی کشور موجب شد برخی مشارکت‌کنندگان در آغاز مصاحبه برداشت روشنی از مفهوم آن نداشته باشند و شکل‌گیری دیدگاه آنان به تدریج و در جریان گفت‌وگو انجام شود. همچنین، تفاوت شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مدرسه‌ای در مناطق مختلف کشور ممکن است بر قابلیت تعمیم و اجرای یکسان الگو اثر بگذارد.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده الگوی طراحی شده را در قالب مطالعات نیمه‌آزمایشی یا آمیخته در مدارس ابتدایی اجرا و اثربخشی آن را بر متغیرهایی مانند مهارت‌های اجتماعی، کیفیت دوستی، احساس تنهایی، اضطراب اجتماعی، عزت‌نفس، همدلی و سازگاری مدرسه‌ای دانش‌آموزان بررسی کنند. همچنین لازم است دیدگاه معلمان، والدین، مشاوران مدرسه و خود دانش‌آموزان به‌طور مستقل مطالعه شود تا ابعاد اجرایی، خانوادگی و تجربه زیسته کودکان از دوست‌یابی بهتر شناخته شود. انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای در پایه‌های مختلف ابتدایی، مدارس دخترانه و پسرانه، مدارس دولتی و غیردولتی و مناطق فرهنگی متفاوت نیز می‌تواند به اصلاح و بومی‌سازی دقیق‌تر الگو کمک کند. افزون بر این، طراحی بسته آموزشی، راهنمای معلم، ابزار ارزشیابی عملکردی و مقیاس سنجش مهارت دوست‌یابی متناسب با کودکان ایرانی می‌تواند مسیر اجرای علمی‌تر این برنامه را در مطالعات بعدی هموار سازد.

بر اساس نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود وزارت آموزش و پرورش و نهادهای برنامه‌ریز درسی، آموزش هنر دوست‌یابی را به‌صورت آزمایشی در مدارس ابتدایی اجرا کنند و برای آن زمان مشخص، محتوای ساختارمند و شیوه ارزشیابی روشن در نظر بگیرند. مدارس می‌توانند یک زنگ هفتگی یا فعالیت منظم گروهی را به آموزش مهارت‌های دوست‌یابی، گفت‌وگو، همدلی، پذیرش تفاوت‌ها، بیان احساسات، عذرخواهی، بخشش و مشارکت اختصاص دهند. همچنین ضروری است معلمان ابتدایی در زمینه روان‌شناسی کودک، مدیریت هیجان، شناسایی کودکان منزوی یا مضطرب و هدایت بازی‌های گروهی آموزش ببینند. استفاده از بازی‌های مشارکتی، نمایش، داستان، فیلم، کارتون آموزشی و فعالیت‌های مبتنی بر

اشتراک علاقه‌مندی‌ها می‌تواند اجرای برنامه را برای کودکان جذاب‌تر و مؤثرتر سازد. افزون بر این، همکاری معلمان، مشاوران مدرسه و والدین باید به گونه‌ای سازمان‌دهی شود که کودکانی که در ایجاد رابطه با همسالان با دشواری جدی مواجه‌اند، به‌موقع شناسایی و حمایت شوند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در تمامی مراحل پژوهش حاضر اصول اخلاقی مرتبط با نشر و انجام پژوهش رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را همراهی کردند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

Extended Abstract

Introduction

Elementary education represents a foundational period in children's social, emotional, cognitive, and communicative development. During this stage, children gradually move beyond the family environment and enter a broader social world in which peer interaction, classroom participation, emotional regulation, self-expression, and group belonging become central developmental tasks. Within this context, friendship-making is not merely an informal interpersonal experience; rather, it is a core social skill that enables children to develop empathy, trust, cooperation, mutual understanding, tolerance, and emotional security. The inability to initiate and sustain friendships may expose children to loneliness, social withdrawal, low self-esteem, anxiety, exclusion, and reduced participation in school activities. Previous studies have emphasized that friendship skills are associated with hope, emotional adjustment, social competence, and the quality of peer relationships (Ağır, 2019; Al-Rawashdah & Al-Nawaisah, 2024; Workman et al., 2025). Moreover, interventions focused on friendship skills have shown potential in reducing loneliness and psychological distress among vulnerable children (Zare Zadeh, 2021). From a curriculum perspective, the elementary school should not be limited to the transmission of formal academic knowledge; it should also provide structured opportunities for learning life skills, communication skills, self-awareness, well-being, and peaceful coexistence (Bakhsh & Saadatmand, 2017; Eftekhari et al., 2019; Jagharq et al., 2022). Research on interpersonal and social communication curricula further confirms that social skills can be systematically designed, taught, and

evaluated within elementary education (Ahmadian et al., 2021). Friendship is also a multidimensional concept involving values, emotions, behaviors, and cognitive interpretations. Children often understand friendship through concepts such as honesty, help, trust, shared interests, and emotional closeness (Mustafa & Koksall, 2022). In classroom settings, however, friendship formation is complex, and teachers may require structured tools and pedagogical awareness to identify children's peer relationships accurately (Meyer & Ostrosky, 2018). Studies on children with disabilities and children with autism spectrum disorder also indicate that friendship-making should be understood in relation to social acceptance, assertive social skills, classroom quality, and individualized support (Chang & Dean, 2022; Ferreira et al., 2019; Kurniawati & Rahadiany, 2021). Therefore, friendship-making education should address both general communication skills and the psychological barriers that prevent some children from entering peer relationships. At the same time, modern curriculum planning increasingly emphasizes localization, learner-centeredness, creativity, sustainability, critical thinking, and adaptability to children's real-life needs (Firouzjaei et al., 2021; Halajjan et al., 2025; Omran & Moghadam, 2022; Yasemi et al., 2022). Communication-oriented curriculum studies also suggest that practice, feedback, interaction, and expressive activities can strengthen learners' communicative abilities (Iriart et al., 2022; Krause et al., 2022). Furthermore, international discussions on healthy relationships, social inclusion, and empowerment show that structured educational programs can help students develop safer, more meaningful, and more inclusive relationships (Díaz-Garolera et al., 2019; Wilson et al., 2019). In the contemporary educational environment, where digital technologies and artificial intelligence are rapidly entering elementary curricula, the need to preserve and strengthen human interaction, empathy, and face-to-face social skills becomes even more important (Rahsepar et al., 2025). Accordingly, the present study aimed to design and validate a personalized curriculum model based on the art of friendship-making to enhance social and communication skills among elementary school students.

Methods and Materials:

This study was applied in terms of purpose and qualitative in terms of data nature. It was conducted using a descriptive-survey approach. The research population consisted of specialists in curriculum planning, educational sciences, and elementary education. Participants were selected through purposive sampling because the study required expert judgment from individuals whose professional knowledge and academic experience were directly related to curriculum design, elementary education, and children's social development. A total of 15 experts participated in the interview and validation phases. These participants included specialists in curriculum planning, educational sciences, and elementary education. Data were collected through two main sources: the analysis of upstream educational documents and semi-structured expert interviews. The interviews were exploratory and progressive, meaning that after each interview, the collected data were reviewed, coded, and compared with previous data. This process continued until the main categories and conceptual patterns related to the friendship-making curriculum were identified. The data were analyzed using grounded theory coding procedures, including open coding, axial coding, and selective coding.

In the open coding phase, initial raw codes were extracted from interview transcripts and documentary evidence. In the axial coding phase, related codes were organized into conceptual categories and broader theoretical classes. In the selective coding phase, the core categories were integrated into a coherent curriculum model. To ensure the trustworthiness of the qualitative process, credibility, transferability, confirmability, and dependability were examined. The validity of interviews and coding procedures was confirmed through expert review, and interview reliability was examined through the comparison of two parallel interviews with selected respondents. After developing the proposed curriculum model, it was returned to the same expert group for validation. The experts evaluated the acceptability and validity of the proposed model based on its objectives, content, learning activities, implementation considerations, and evaluation procedures using a five-point scale.

Findings:

The results of the open coding phase led to the extraction of several initial codes related to children's friendship-making skills and barriers. These codes included the importance of friendship for children, overcoming shyness, sharing interests, understanding others' thoughts and feelings, reducing fear and anxiety, improving self-esteem, identifying the causes of having no friends, the role of parents in early friendship education, the role of teachers after parents, the importance of play in friendship formation, increasing tolerance of failure, teaching conversation and communication skills, improving empathy, teaching forgiveness, using educational cartoons and films, allocating two hours per week to friendship-making education, assessing children's psychological characteristics, and referring children with fear, anxiety, anger, or depressive symptoms to school counselors. In the secondary and conceptual coding phase, these initial codes were organized into key categories. The first category was the importance of friendship, which included the need to teach friendship-making to children and the role of friendship in reducing fear and stress. The second category was negative barriers to friendship-making, including shyness, uncontrolled negative emotions, and the need to identify the causes of social isolation. The third category was positive characteristics that support friendship formation, including self-esteem, empathy, tolerance of failure, forgiveness, apology, and acceptance of others' mistakes. The fourth category involved essential educational content for the friendship-making class, including conversation skills, communication skills, expression of thoughts and feelings, creativity, analysis, sharing interests, and identifying peers with similar interests. The fifth category emphasized child psychology, including psychological assessment, referral of children with emotional difficulties to school counselors, and the importance of using teachers familiar with child psychology. The sixth category focused on play and educational tools, especially group games, cartoons, and educational films as key instruments for forming friendship groups. The seventh category concerned the structure and implementation of the class, including the suitability of a two-hour weekly class and the integration of games, films, cartoons, shared interests, and psychological assessment. Through axial coding, the main theoretical classes of the model were identified as reducing barriers to friendship-making, strengthening positive personal and interpersonal traits, teaching effective communication skills, assessing children's psychological

characteristics, using play-based activities, and defining appropriate implementation conditions. The final curriculum model consisted of objectives, content, characteristics of learning activities, implementation considerations, and evaluation procedures. The objectives included attention to children's interests, needs, personality, and abilities; learner-centered design; student participation in curriculum implementation; strengthening creativity, empathy, self-esteem, tolerance of failure, forgiveness, conversation, and communication skills; reducing negative psychological features; identifying psychological characteristics; and enhancing friendship-making among children. The proposed content included group games, educational cartoons and films, sharing interests, and psychological attention to children. Learning activities were designed to be constructivist, humanistic, progressive, metacognitive, motivating, and oriented toward strengthening individual and social capacities. The implementation considerations included one two-hour class per week and, where possible, the use of teachers familiar with child psychology. Evaluation was proposed in two ways: first, by reassessing children who initially showed fear, anxiety, shyness, anger, or depressive symptoms; and second, by expecting each child to identify at least two close friends and explain shared interests and commonalities. Expert validation showed that the proposed curriculum model achieved a mean score of 4.24 out of 5, indicating desirable acceptability among specialists.

Discussion and Conclusion:

The findings indicate that the art of friendship-making in elementary education should be understood as a psychological, social, communicative, and play-based curriculum rather than as a conventional textbook-centered subject. The proposed model highlights that children's ability to form friendships depends on the interaction of emotional readiness, communication skills, self-esteem, empathy, shared interests, and supportive classroom conditions. Therefore, a curriculum designed to enhance friendship-making should not only teach children how to speak to others but should also help them overcome shyness, regulate negative emotions, tolerate failure, apologize when necessary, forgive others, and recognize similarities with peers. The model also shows that teachers and school counselors have complementary roles. Teachers can create supportive classroom experiences through group games, stories, cartoons, films, and participatory activities, while counselors can support children who experience deeper emotional barriers such as fear, anger, anxiety, or depressive symptoms. This integrated approach allows the curriculum to address both universal social skill development and individualized psychological needs. The validation score obtained from experts suggests that the proposed model is theoretically acceptable and educationally relevant. Its emphasis on play-based learning is especially appropriate for elementary education because children learn social rules most naturally through active participation, shared experience, and peer interaction. The proposed weekly two-hour structure also provides a feasible and organized framework for implementation without overburdening the school timetable. Overall, the study concludes that friendship-making education can contribute to reducing children's social isolation, improving peer interaction, enhancing communication skills, and promoting a more inclusive and emotionally supportive school environment. The implementation of such a curriculum in elementary schools

may help children develop the interpersonal foundations required for healthy social life, academic participation, and long-term psychological well-being.

References

- Ağır, M. (2019). Factors Affecting Social Exclusion, Friendship Quality, Social Competence and Emotion Management Skills and the Effect of Problem Behaviors on Related Characteristics in Adolescents. *Journal of Education and Training Studies*, 7(10S), 24. <https://doi.org/10.11114/jets.v7i10s.4508>
- Ahmadian, Maleki, H., Eskandari, P. M., & Elah, N. (2021). Designing and validating a curriculum model for teaching interpersonal and social communication skills in the second cycle of elementary school. *Curriculum Studies*, 16(62), 47-81.
- Al-Rawashdah, U. A. U., & Al-Nawaisah, F. A. R. (2024). The Level of Friendship Skills and its Relationship to Hope among Bachelor's Students of Ajloun National University. *Jordanian Educational Journal*, 9(2), 314-337. <https://doi.org/10.46515/jaes.v9i2.671>
- Bakhsh, T., & Saadatmand. (2017). Peace education curriculum in elementary school. *Qualitative Research in Curriculum*, 3(7), 66-89.
- Chang, Y. C., & Dean, M. (2022). Friendship interventions and measurements in children with ASD: A systematic review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 93, 101947.
- Diaz-Garolera, G., Pallisera, M., & Fullan, J. (2019). Developing Social Skills to empower friendship. *International Journal of Inclusive Education*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13603116.2019.1625564>
- Eftekhari, J., Eftekhari, H., & Moslemi. (2019). Well-being education curriculum in elementary school based on Klein's curriculum elements. *Educational Research*, 5(17), 83-108.
- Ferreira, M., Aguiar, C., Correia, N., Fialho, M., & Pimentel, J. S. (2019). Friendships and Social Acceptance of Portuguese Children with Disabilities: The Role of Classroom Quality, Individual Skills, and Dosage. *Topics in Early Childhood Special Education*, 39(3), 183-195. <https://doi.org/10.1177/0271121419864419>
- Firouzjaei, H. T., Jam, G., & Razi, M. (2021). Feasibility of localizing and situating the curriculum in elementary schools. *Educational and Scholastic studies*, 9(4), 65-90.
- Halajjan, A., Jahani-Fard, A., Mousavi-Fard, F., & Dabat, S. (2025). Elucidating Curriculum Planning Strategies to Optimize Critical Thinking and Problem-Solving Abilities: Case Study of Elementary Students in Dezful, 2024-25 Academic Year. First International Conference on New Scientific and Research Achievements in Education and Humanities with an Educational, Religious, and Cultural Approach in Iran and the World,
- Iriart, V., Forrester, N. J., Ashman, T. L., & Kuebbing, S. E. (2022). The Plant Science Blogging Project: A curriculum to develop student science communication skills. *Plants, People, Planet*, 4(5), 485-498.
- Jaghraq, S., Zadeh, Y., Salahshouri, & Seraji. (2022). Presenting a curriculum model for developing self-awareness among second-cycle elementary school students. *Research in Curriculum Planning*, 19(73), 86-100.
- Krause, F., Ziebolz, D., Rockenbauch, K., Haak, R., & Schmalz, G. (2022). A video- and feedback-based approach to teaching communication skills in undergraduate clinical dental education: The student perspective. *European Journal of Dental Education*, 26(1), 138-146.
- Kurniawati, F., & Rahadianty, A. (2021). The relationship between assertive social skills and friendship quality of children with disability in Indonesian elementary schools. *Elementary Education Online*, 20(1), 1266.
- Meyer, L. E., & Ostrosky, M. M. (2018). Identifying classroom friendships: Teachers' confidence and agreement with children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 38(2), 94-104.
- Mustafa, E., & Koksai, H. (2022). Metaphoric perceptions of primary school 4th grade students on the concept of friendship. *Journal of Social Sciences and Education*, 5(1), 14-26.
- Omran, S. P., & Moghadam, A. (2022). Validation of the green curriculum model for elementary schools. *Educational Excellence Management*.
- Rahsepar, Z., Hakimzadeh, R., Javadipour, M., Zolfagharzadeh Kermani, M. M., & Nili Ahmadabadi, M. (2025). Integrating Artificial Intelligence into the Elementary Education Curriculum: Trends, Challenges, and Opportunities. *Educational Innovations*, e227085.
- Wilson, K. L., Szucs, L. E., Shipley, M., Fehr, S. K., McNeill, E. B., & Wiley, D. C. (2019). Identifying the inclusion of National Sexuality Education Standards utilizing a systematic analysis of teen dating violence prevention curriculum. *Journal of School Health*, 89(2), 106-114.
- Workman, B., Nabors, L., Hixon, D. P., Merianos, A. L., Stough, C. O., Bernstein, J. S., & Bernstein, J. A. (2025). Predictors of Friendship Skills for Adolescents With Asthma: An Analysis of Parent Report on the 2022 National Survey of Children's Health. *Children*, 12(2), 233. <https://doi.org/10.3390/children12020233>
- Yasemi, Khah, H., & Kian, M. (2022). A reflection on the characteristics of a creativity-based curriculum in elementary school. *Research in Elementary Education*, 4(7), 1-19.
- Zare Zadeh, S. (2021). *The Effect of Friendship Skills Training on Depression and Loneliness in Grieving Children* University of Science and Art].